

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті представлений теоретичний аналіз низки праць провідних науковців, що присвячені дослідженню готовності до професійної діяльності, а також проаналізовано праці, в яких схарактеризовано компоненти готовності до професійної діяльності. Узагальнення досліджуваних матеріалів дало можливість визначити основні компоненти готовності майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності та представити авторське тлумачення готовності майбутніх учителів іноземних мов до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, готовність до професійної діяльності, компоненти готовності, готовність майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності.

THE FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' READINESS TO PROFESSIONAL ACTIVITY: THEORETICAL ANALYSIS

Summary. The theoretical analysis of a number of papers by leading scientists devoted to the study of readiness for professional activity is presented in the article. The synthesis of the studied materials enabled distinguishing the main components of the future foreign language teachers' readiness for professional activity and presenting an author's interpretation of the future foreign language teachers' readiness for professional activity. Professional training of students – future foreign language teachers for professional activity in the informational and educational environment of institutions of higher education is realized in readiness for professional activity. It is a generalized result of professional training in a certain aspect and should be manifested in: pedagogical consciousness; positive attitude towards the subject (student), object (pedagogical process) and means of activity (education and training); knowledge about the structure of the student's personality, its age changes, goals and means of pedagogical influence in the process of its formation and development; pedagogical skills of the organization and implementation of educational influence on the student's personality; ability to communicate with students of any age, transfer the experience, knowledge in accordance with the content and methods of achieving pedagogically meaningful goals; certain features of character, abilities, temperament, motivation; persistent, professionally important features of perception, attention, thinking, emotional and volitional processes.

Key words: readiness, readiness for professional activity, components of readiness, future foreign language teachers' readiness for professional activity.

Постановка проблеми. Фахова підготовка майбутніх учителів іноземної мови – це частина організованого педагогічного процесу з набуття професійних знань, умінь, навичок та ціннісних установок, яка реалізується в закладах вищої освіти з метою здобуття майбутніми учителями відповідного ступеня і кваліфікації. Як справедливо зазначила академік НАПН України Н. Ничкало, «підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу, виховання соціально-активних членів суспільства, формування у них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей та національної свідомості є головним завданням освіти України».

Аналіз наукових джерел. Проблема готовності до професійної діяльності широко представлена у психолого-педагогічній літературі. Готовність педагогів до професійної діяльності досліджували І. Зязюн, К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, О. Кучерявий, А. Линенко, С. Максименко, О. Пелех, В. Сластьонін, О. Щербаков та інші науковці. Висвітленню окремих питань формування готовності педагогів до професійної діяльності присвятили дисертаційні дослідження К. Баханов, І. Богданова, О. Волошенко, І. Гавриш, А. Линенко, О. Савченко. Незважаючи на значну кількість наукових праць, у яких висвітлено проблему готовності педагогів до професійної діяльності, дослідження щодо готовності майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти носять фрагментарний характер.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічних літературних джерел та з'ясування зміст понять «готовність до професійної діяльності» та «готовність майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності».

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що у педагогічних дослідженнях поняття «готовність» і «підготовка» різняться. Так, «готовність» прийнято тлумачити як результат процесу підготовки, а підготовку – як процес, що формує готовність особистості до діяльності. Сучасний словник з педагогіки дає таке визначення готовності – «високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності; це адекватна установка на майбутню діяльність» [1].

С. Гаркуша у своїй науковій праці «Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності» характеризує етапи дослідження проблеми готовності до професійної діяльності. Автор зазначає, що проблема готовності до професійної діяльності стала об'єктом наукових досліджень ще декілька століть тому. В кінці XIX століття, готовність вивчалась з урахуванням особливостей психічних процесів людини. Перші фундаментальні дослідження цього питання здійснили Д. Узнадзе і колектив грузинських учених-психологів. Вони дали визначення поняттю «готовність суб'єкта до дії» і визначення умов її виникнення. У результаті досліджень вчені зробили висновок, що «у випадку наявності будь-якої потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна характеризувати як готовність, як установку його до здійснення певної діяльності, спрямованої на задоволення його актуальної потреби» [2].

Згодом поняття готовності почало з'являтися в науковій літературі початку XX століття у зв'язку з потребою моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності. У цей час науковці, насамперед, вчені-психологи (Ф. Знанецький, Д. Кац, Г. Олпорт, Г. Сміт, В. Томас) розглядали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів навколишнього середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини. Згодом поняття готовності стало вводиться в теорію діяльності й розглядатися у зв'язку з емоційно-вольовим, інтелектуальним, морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. М. Дьяченко, Л. Кандилович, А. Линенко готовність визначали як показник саморегуляції й адаптації на різних етапах і рівнях перебігу психічних процесів, які окреслюють поведінку особистості у площині фізіології, психіки, соціальної поведінки [2].

У другій половині XX – початку XXI століття проблема готовності була представлена, насамперед, працями К. Дурай-Новакової, Г. Костюка, Н. Кузьміної, О. Мороза, О. Отич, В. Сластьоніна, А. Щербакова. Готовність до професійної діяльності на цьому етапі вивчається у двох контекстах: функціональному, де її розглядають як стан психологічної функції, що зумовлює якісне виконання певної активності, та особистісному, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність суб'єктивних чинників окремої діяльності й досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї. Зокрема О. Отич зазначає, що готовність є результатом і показником якості підготовки і реалізується та перевіряється у діяльності [5].

Сьогодні науковці виокремлюють загальну та спеціальну готовність майбутніх учителів до професійної діяльності. Загальна готовність формується за еталонними параметрами базової моделі підготовки у закладах вищої освіти. Вона слугує основою для спеціальної готовності майбутніх учителів до різних видів діяльності: педагогічного проектування, творчої діяльності, інноваційної діяльності, впроваджувальної діяльності, художньо-естетичної виховної діяльності, мовленнєвої діяльності, творчого рішення дидактичних задач, взаємодії з учнями, професійної діяльності тощо [1].

Має рацію Л. Галіцина, яка зазначає, що готовність особистості до професійної діяльності – істотна передумова її цілеспрямованості, регулювання, стійкості та ефективності. Вона є цілісним утворенням у структурі особистості, включаючи її переконання, погляди, ставлення, почуття, вольові та емоційні якості, знання, навички,

вміння, установки, й допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль й трансформувати свою діяльність при появі несподіваних перешкод чи труднощів [3].

Деталізує визначення готовності до професійної діяльності вчителя І. Зимня: «Готовність – це широка і системна професійна компетентність, стійка переконаність, соціально-значуща спрямованість особистості майбутнього вчителя, наявність у фахівця комунікативної та дидактичної потреби, потреби у спілкуванні й передачі досвіду іншим» [3]. Дослідниця зазначає, що усвідомлення власної готовності до професійної діяльності дасть змогу майбутньому вчителю визначити свій рівень відповідності вимогам і специфіці педагогічної діяльності та окреслити програму професійного самовдосконалення у закладі вищої освіти.

І. Підласий готовність учителя до педагогічної діяльності визначав через «професійний потенціал педагога» і «педагогічний професійний потенціал». Він пояснював: «Професійний потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність, можливість, сила) – головна характеристика педагога. Це сукупність об'єднаних у систему природних і набутих якостей, які визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні» [12].

А. Линенко готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності розглядає як інтегроване особистісне утворення, що характеризується обраною прогнозованою активністю особистості під час підготовки і введення в діяльність. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності дає можливість упевнено почуватися на місці вчителя, швидше адаптуватися до шкільних умов, успішно вирішувати складні завдання навчально-виховної роботи, вивчати особистісні якості та властивості учнів, визначати оптимальні засоби педагогічного впливу, глибоко аналізувати результати своєї діяльності, справлятися з емоційними, фізичними навантаженнями, оптимально будувати стосунки зі школярами [2].

Е. Зеєр поняття «готовність» розглядає як складне особистісне утворення, що характеризується двома рівнями. На першому – прагнення оволодіти якоюсь професійною спеціальністю, на другому – здатність, підготовленість до професійної діяльності [2].

У контексті підготовки майбутніх учителів С. Гончаренко дає таке формулювання поняття професійна готовність студента – це інтегративна особистісна якість й істотна передумова ефективності діяльності після закінчення закладу вищої освіти. Учений зазначає, що професійна готовність є складним психологічним утворенням і включає мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий компоненти. Дослідження учених доводять, що готовність характеризується наявністю компонентів, що відображають особливості того чи іншого виду діяльності [6].

Результати аналізу літератури дозволяють стверджувати, що вчені по-різному визначають і структуру професійної готовності фахівця: одні з них компонентами готовності називають ставлення особистості до діяльності (Н. Горбач, Н. Кичук, А. Линенко); інші виокремлюють такі складові, як мотиваційний, змістовий, процесуальний, організаторський (Н. Кузьміна, Л. Спірін, В. Сластьонін, О. Щербаков); мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий компоненти (Є. Машбиць, В. Моляко, О. Тихомиров) [2].

Досліджуючи питання готовності до професійної діяльності Л. Прудка визначає, що ця категорія залежить від відповідного рівня професійної компетентності, професійної майстерності, а також здатності до саморегуляції, налаштованості на відповідну соціальну діяльність, уміння мобілізувати свій професійний (духовний, особистісний та фізичний) потенціал на розв'язання поставлених завдань у відповідних умовах [9].

М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Понамаренко розглядають готовність до педагогічної діяльності як складну динамічну структуру, що має такі компоненти: мотиваційний (відповідальність за здійснення діяльності, почуття обов'язку), орієнтаційний (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, вимоги до особистості), операційний (володіння засобами та прийомами діяльності), необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення), вольовий (самоконтроль, самомотивація), оцінний (самооцінка своєї підготовленості) [7].

В. Жукова розуміє готовність як цілісне утворення, що характеризується психофізіологічною, емоційно-воловою, когнітивною мобілізацією особистості в момент її включення в діяльність визначеного напрямку. При чому В. Жукова визначає, що готовність – це властивість особистості, що розвивається у результаті накопичення життєвого досвіду, який заснований на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомлення мотивів і потреб [9].

У своїх дослідженнях Л. Кондрашова розглядає готовність до діяльності як фундамент професіоналізму, основою якого є психологічна готовність – «складне особистісне утворення, що включає ідейно-моральні та професійні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, оптимізм, налаштування на працю; здатність долати труднощі, самооцінку результатів праці, потребу в професійному самовихованні, що забезпечує високі результати праці» [9].

А. Линенко конкретизувала компоненти професійної готовності за такими ознаками: емоційно-зацікавлені позитивні ставлення до суб'єкта (учня), об'єкта (педагогічного процесу) та способу діяльності (виховання ти навчання); знання про структуру особистості, її вікові зміни, цілі та способи педагогічного впливу в процесі її

формування та розвитку; педагогічні вміння щодо організації та здійснення навчального і виховного впливу на особистість, яка формується; прагнення спілкуватися з дітьми, передавати їм свої знання відповідно до змісту і способів досягнення соціально значущих цілей [2].

В. Моляко наголошує, що основними психологічними компонентами готовності до трудової діяльності як стійкої характеристики особистості є знання, вміння, навички, мотиви діяльності [8].

Повністю поділяємо думку С. Гаркуші, яка стверджує, що компонентами готовності особистості до педагогічної діяльності є ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, навички та вміння використовувати їх на практиці. Відтак, компонентами структури готовності майбутнього учителя до професійної діяльності є: мотиваційний (ставлення до діяльності (настанова), мотиви); змістовий (знання про предмет і способи діяльності); операційний (навички та вміння продуктивної діяльності) [2].

Аналіз досліджень проблеми готовності до майбутньої професійної діяльності дозволяє стверджувати, що готовність до певного виду діяльності є особистісною якістю, інтегральним вираженням усіх підструктур особистості. Готовність має структурну будову і багаторівневий характер [4].

Одна група науковців (Л. Кондрашова, Г. Троцко) у визначенні сутності готовності підкреслюють, що вона включає не лише професійні знання, уміння, навички, а й певні особистісні риси, що забезпечують успішне виконання професійних функцій. Інші автори підкреслюють потенційні можливості готовності в забезпеченні мобілізаційності на включення у професійну діяльність (А. Ліненко), внутрішніх умов для успішного професійного саморозвитку (О. Пехота), високого рівня професійного саморозвитку (Г. Троцко). Крім того, в авторських визначеннях готовність виступає як результатом професійно-педагогічної підготовки (С. Литвиненко), так і умовою та регулятором успішної професійної діяльності (І. Гавриш). Однак, не зважаючи на розбіжності у трактуванні цього поняття, основними характеристиками готовності до педагогічної діяльності Т. Садова визначила такі: цілісність, стійкість, інтегративність, динамічність, полікомпонентність цього утворення [10].

У праці В. Бикова готовність до професійної діяльності розглядається як інтегративна характеристика особистості, що виявляється в активному, вибірково позитивному ставленні до діяльності, соціально-цінному професійному виборі та практичному включенні до виробничої діяльності, здатності активно та швидко адаптуватися до виробництва, досягати високих успіхів. Він ототожнює структуру готовності зі структурою відповідної функціональної психологічної системи і включає наступні компоненти: мотиви діяльності, цілі діяльності, інформаційна основа діяльності, програма діяльності, блок прийняття рішення і підсистема професійно важливих якостей особистості [11].

У своїх працях В. Уруський виділяє такі компоненти готовності до професійної діяльності: мотиваційний компонент як сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням педагогічної діяльності; когнітивний компонент, пов'язаний з пізнавальною сферою людини, являє собою сукупність знань, необхідних для продуктивної педагогічної діяльності; операційний компонент – сукупність умінь та навичок практичного вирішення завдань у процесі педагогічної діяльності; особистісний компонент, тобто сукупність особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності [11]. Функції цих компонентів забезпечують творчу спрямованість педагога, інноваційну обізнаність педагога, його технологічну озброєність у сфері проблем педагогічної інноватики, оперативну самокорекцію й оцінку рівнів власної готовності до інноваційної діяльності та інших [11].

Аналізуючи готовність до педагогічної праці, В. Сластьонін стверджує, що вона містить також емоційну стійкість, професійно-педагогічне мислення, яке дозволяє вчителю проникати у причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, відшукувати наукове пояснення успіхів і невдач, передбачити результати роботи [13].

Відтак, підготовка студентів – майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти реалізується у готовності до здійснення професійної діяльності. Вона є узагальненим результатом підготовки у визначеному аспекті і повинна виявлятися у педагогічній самосвідомості; позитивному ставленні до суб'єкта (учня), об'єкта (педагогічного процесу) і засобу діяльності (виховання та навчання); володіння знаннями про структуру особистості учня, її вікові зміни, цілі та засоби педагогічного впливу в процесі її формування й розвитку; педагогічні уміння організації та здійснення навчального і виховного впливу на особистість школяра; вміння спілкуватися з учнями будь-якого віку, передавати їм свій досвід, знання відповідно до змісту і способів досягнення педагогічно значущих цілей; певних рисах характеру, здібностях, темпераменті, мотивації; наявності необхідного обсягу знань, умінь, навичок; стійких професійно важливих особливостях сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів.

Узагальнення досліджуваних матеріалів дає можливість визначити основні компоненти готовності майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності. Передусім це *мотиваційно-ціннісний компонент*, який виокремлюється практично усіма авторами і передбачає професійні настанови, позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності тощо. Наступний компонент – *когнітивно-комунікативний* передбачає оволодіння певною науково обґрунтованою та професійно доцільною системою знань, яка послужить міцним фундаментом для розвитку практичних умінь та навичок виконання

майбутньої професійної діяльності; *діяльнісно-практичний*, який передбачає дії й операції, необхідні для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності; *професійно-особистісний*, що включає професійно-особистісні якості та здібності; *оцінно-рефлексивний компонент*, який включає самооцінку, самоаналіз, самокорекцію, самовдосконалення своєї професійної підготовленості й відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам.

Враховуючи результати проведеного теоретичного аналізу понять, вважаємо за доцільне представити авторське тлумачення готовності майбутніх учителів іноземних мов до професійної діяльності, як важливої інтегративної якості та стійкої особистісної характеристики майбутніх учителів іноземної мови, що складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивно-комунікативного, діяльнісно-практичного, професійно-особистісного, оцінно-рефлексивного компонентів, та виявляється у здатності здійснювати ефективну педагогічну діяльність та є результатом професійної підготовки учителів у закладах вищої освіти.

Висновок. Відтак, з'ясувавши зміст понять «готовність до професійної діяльності» та «готовність майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності», слід зауважити, що розв'язання означеної проблеми, на наш погляд, вимагає створення нової моделі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до професійної діяльності в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти у вигляді науково-методичної системи.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Г. М. Сутність і структура готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/foipt/stat_Alekseeva_8.pdf
2. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1319
3. Гусак Л. Є. Структура і критерії готовності майбутніх учителів до асоціативного навчання іноземних мов учнів початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3710/1/HUSAK.pdf>
4. Даніелян А. Я. Готовність майбутнього вчителя до формування у молодших школярів інтересу до математики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.kubg.edu.ua/4421/1/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%94%D0%BB%D1%8F%D0%BD%20%D0%90.pdf>
5. Довгей О. Поняття «Готовність до педагогічної діяльності» у наукових дослідженнях / О. Довгей, В. Староста // Педагогічні інновації у фаховій освіті : зб. наук. праць / Ред. кол. : В. І. Смоланка (гол. ред.) та ін. – Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015. – Вип. 1 (6). – С. 107 – 112.
6. Нінова Т. С. Педагогічні основи формування готовності майбутніх учителів до екологічної освіти і виховання молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/2609/2755>
7. Матвієнко О. Готовність майбутнього учителя початкової школи до творчої навчально-виховної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2012/6_1/visnuk_34.pdf
8. Полетай О. М. Компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими дітьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=507
9. Потапкіна Л. В. Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Л. В. Потапкіна // Зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – № 1. – С. 198–207. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2015_1_19
10. Садова Т. А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв'язок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/331/84/>
11. Самойленко О. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів математики до професійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://phm.kspu.kr.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/download/136/131>
12. Семенець Л. М. Змістовий аналіз професійної готовності майбутніх учителів математики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/5590/2/%D0%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%20%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2.pdf>
13. Цибульська Л. І. Структурно-компонентний аналіз готовності майбутнього учителя літератури до інноваційної професійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/download/2953/2683/>
14. Яценюк Н. І. Готовність майбутніх учителів іноземної мови до формування у молодших школярів іншомовної комунікативної компетенції засобами підручника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://psj.oa.edu.ua/articles/2014/n30-ua/Yatzenyuk_NZ_Vyp_30.pdf